

КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФОРМА ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

В статье исследуется специфика контрольно-надзорной деятельности как одной из основных правовых форм деятельности государства. Автор дает характеристику роли контрольно-надзорной деятельности в функционировании современной системы государственного управления, обосновывает определение понятия контрольно-надзорной деятельности, исследует перспективы развития данной правовой формы деятельности органов государственной власти в Украине.

Ключевые слова: контрольно-надзирательная деятельность, государственное управление, государственная власть.

The article investigates the specificity of control activity as one of the basic legal forms of activity of the state. The author gives the characteristic of a role of control activity in functioning of the modern system of state management, proves the definition of the control activity concept, investigates prospects of development of the this legal form of activity of state authority bodies in Ukraine.

Key words: control activity, state management, state authority.

Дослідження правових форм діяльності держави складає для сучасної теорії держави і права один з пріоритетних напрямків наукових досліджень, оскільки в процесі її аналізу з необхідністю постає цілий ряд питань, що пов'язані з такими фундаментальними проблемами як правове регулювання суспільних відносин, функції держави, принципи організації і діяльності державної влади тощо. Дійсно, визначаючи поняття правових форм діяльності держави та надаючи їх класифікацію доволі часто застосовують метод, в основі якого лежить ідея екстраполяції принципу поділу державної влади на визначення конкретних правових форм діяльності органів державної влади. В такому разі, ставлячи питання про роль та значення контрольно-наглядової діяльності, ми тим самим виходимо на більш широкі теоретичні проблеми, що стосуються змісту принципу поділу влади в частині визначення, тих гілок, які є необхідними для нормального функціонування держави та для виконання поставлених перед нею завдань.

Водночас аналіз контрольно-наглядової діяльності як однієї з головних правових форм діяльності держави є актуальним як у теоретичному, так і в практичному плані. Справді, сьогодні в багатьох фахових юридичних дослідженнях можна зустріти положення про підвищення ролі контрольно-наглядової діяльності як невід'ємної частини функціонування загальної системи державного управління. Як вказує І. Залобовська, контрольна діяльність є однією з найважливіших форм реалізації державної влади, яка забезпечує дотримання законодавства і державної дисципліни у різних галузях виробничої, господарської, фінансової, торговельної, соціально-культурної діяльності, діяльності у галузі охорони громадського порядку, безпеки і оборони держави, дотримання прав і свобод громадян, виконання ними своїх обов'язків перед державою¹. Причому підтвердження цьому положенню можна знайти як у галузевих дослідженнях, так і в загальних роботах

вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячених розвитку держави і права, і відповідно – державотворчим і правотворчим процесам. Наприклад, Д. Валадес, доводить, що контрольно-наглядова діяльність набуває особливо важливого значення в процесі сучасного демократичного розвитку. Це дало підстави вказаному автору стверджувати, що саме контрольна діяльність поступово перетворюється на «вісь розвитку» демократії². Такої ж думки доходять і ті дослідники, які працюють в сфері конституційного та адміністративного права. Зокрема В. Деречь, характеризує державний контроль і контрольну діяльність як одні з найважливіших елементів сучасної системи державного управління³. Таким чином, науковий аналіз контрольно-наглядової діяльності виявляє свою актуальність з огляду на те, що завдяки ньому можна побудувати більш цілісну та обґрунтовану модель вдосконалення і розвитку системи державного управління в Україні. Разом з тим, актуальність дослідження контрольно-наглядової діяльності через призму проблематики правових форм діяльності держави пов'язана з тим, що поза налагодженням ефективної діяльності контрольно-наглядових органів держави неможливо виконувати цілий ряд фундаментальних завдань держави в частині забезпечення прав і свобод людини і громадянина, гарантування статусу людини як найвищої соціальної цінності чиї законні інтереси і потреби визначають зміст і спрямованість діяльності держави (стаття 3 Конституції України).

Нарешті не можна обходити увагою й те, що в загальній системі правових форм діяльності держави контрольно-наглядова діяльність займає специфічне і властиве лише їй місце. Справа у тому, що вона може бути спрямована не лише на ті чи інші суспільні відносини, але й на інші види діяльності держави. В цьому плані контрольно-наглядова діяльність дозволяє забезпечити законність не лише по відношенню до громадян і до суспільства, але й по відношенню до держави та тих правових форм її діяльності, через опосередкування яких реалізуються основні функції сучасної демократичної, соціальної і правової держави. За цієї причини ефективність контрольно-наглядової діяльності та її правове забезпечення чітко співвідносяться з рівнем забезпеченості принципу законності, який, на думку багатьох науковців, є базовим принципом будь-якої сучасної держави, що прагне бути демократичною і правовою. Зокрема, про це пише О. Лукаш, вказуючи що саме через вдосконалення контрольно-наглядової діяльності держави і зміцнення гарантій законності в Україні можна проторувати надійний шлях до практичного втілення встановлених Конституцією України цілей державного і суспільного розвитку⁴. В цьому ж контексті цікаво навести і позицію відомого в Україні фахівця в галузі теорії держави і права та конституційного права Р. Гринюка, який прямо називає ефективний державний контроль базовою складовою в процесі забезпечення принципу законності як одного з фундаментальних принципів правової держави⁵.

Таким чином, зважаючи на актуальність представленої теми і ставлячи загальною метою охарактеризувати специфіку контрольно-наглядової діяльності як форми правової діяльності органів державної влади, ми повинні вирішити наступні конкретні завдання: а) охарактеризувати роль контрольно-наглядової діяльності як однієї з головних правових форм діяльності держави, б) обґрунтувати визначення поняття контрольно-наглядової діяльності, в) дослідити перспективи розвитку цієї правової форми діяльності органів державної влади в Україні.

Вище ми вже зазначали, що доволі часто в теорії держави і права правові форми діяльності держави досліджуються в контексті реалізації і забезпечення прин-

ципу поділу державної влади, коли кожна з правових форм діяльності держави асоціюється з діяльністю тієї чи іншої гілки державної влади. Як відомо, класична теорія поділу державної влади (в тому вигляді як вона постала у роботах представників новочасної політико-правової думки) передбачає функціональний поділ повноважень на три гілки: законодавчу, виконавчу і судову. Відповідно до чого пропонується виділяти три правові форми діяльності держави: правотворчу, виконавчу та правоохоронну. Утім, навіть в межах класичної теорії поділу влади можна зустріти непоодинокі посилання на ще один важливий напрям діяльності органів державної влади, що здійснюється всіма гілками влади, яким є контрольна діяльність (про важливість контролю писали не тільки Дж. Локк і Ш. Л. Монтеск'є, але й представники не менш впливової традиції американського конституціоналізму, яку аналізує К. Бабенко⁶). В сучасній теорії держави і права та в науці конституційного права це положення знаходить ще більшу кількість прибічників. І навіть не зважаючи на те, що формально поняття «контрольна влада» вжито лише у шведському конституційному законі про форму правління 1974 року, в реальності, як доводить В. Чиркін, ми маємо всі підстави для того, щоби вважати контрольну владу однією з гілок державної влади. Зокрема, про це свідчать п'ять ознак, що властиві будь-якій гілці державної влади. Ними є наступні: а) наявність особливих (специфічних) органів держави, що формують цю гілку влади; б) наявність чітко визначеної функції державної влади, що реалізується органами держави, які утворюють дану гілку державної влади; в) наявність специфічних методів діяльності даної групи органів державної влади; г) наявність системності в діяльності органів держави, що утворюють дану гілку державної влади; д) діяльності, яка реалізується даними органами державної влади властива загальнодержавна а не відомча значущість⁷. Також серед сучасних дослідників, які вважають за доцільне виділяти контрольну чи контрольно-наглядову гілку влади як самостійний елемент в системі поділу державної влади можна назвати С. Денисова⁸. Серед вітчизняних фахівців на цих позиціях стоять академік В. Тацій та Ю. Грошевий, які пишуть, що контрольно-наглядова влада є універсальною для будь-якої держави і за своєю значимістю нічим не поступається іншим гілкам державної влади⁹. Причому, одним з основних аргументів зазначених вітчизняних юристів є те, що контрольно-наглядова діяльність є не просто одним з різновидів дій, які можуть виконуватись тими чи іншими органами державної влади, але складає зміст функціонування цілого ряду органів державної влади. Як приклад вони наводять діяльність органів конституційної юрисдикції, головним завданням яких є забезпечення конституційного контролю та конституційної законності. З цих же позицій діяльність органів контрольно-наглядової влади аналізує М. Цвік¹⁰. В цілому ідею виділення окремої контрольно-наглядової влади підтримує і академік Ю. Шемшученко¹¹.

Таким чином, зважаючи на ті зміни, які відбуваються в осмисленні специфіки конституювання системи органів державної влади, можна переконливо стверджувати, що поряд з трьома «класичними» гілками державної влади співіснує ще одна важлива гілка влади, якою є контрольна влада. В цьому плані, навіть якщо ми виходитимемо з ідеї жорсткої кореляції між кількістю гілок державної влади та системою правових форм діяльності держави, ми все одно маємо визнати існування такої правової форми діяльності як контрольно-наглядова форма діяльності органів державної влади.

Разом з тим, досліджуючи роль контрольно-наглядової діяльності для функціонування механізму державного управління, маємо зазначити, що вона не

є простим наслідком існування такої специфічної групи органів державної влади як контрольно-наглядові органи, позаяк в реальності існує цілий ряд важливих обставин, які вимагають реалізації цієї функції в процесі правового регулювання суспільних відносин. Справа у тому, що загальна теоретико-наукова модель, завдяки якій описується процес правового регулювання суспільних відносин ніколи не може бути представлена у вигляді однорівневої схеми простої детермінації, коли ми маємо справу з односторонньою взаємодією «акти правового регулювання – суспільні відносини». В реальності, як вказував В. Селіванов, зважаючи на складність суспільних відносин та на специфічні цілі правового регулювання (зазначеними цілями завжди є не просто видання певної кількості нормативно-правових актів, а в першу чергу досягнення чітких результатів, якими є впорядкування суспільних відносин і підтримання завдяки різним методам цього порядку), модель правового регулювання суспільних відносин має значно більш складний характер¹². Це означає, що в процесі правового регулювання суспільних відносин набуває особливої значущості елемент, який покликаний забезпечити стабільність врегульованих правом суспільних відносин, а також гарантувати ефективність самих актів правового регулювання. Таким невід'ємним елементом правового регулювання суспільних відносин є контрольно-наглядова діяльність, завдяки якій фактично забезпечується зворотній зв'язок між суспільними відносинами і суб'єктами правового регулювання. Завдяки ній уможливилось не лише забезпечення чіткості та неухильності дотримання певних правових норм, але й загальний моніторинг того, наскільки ефективним регулятором суспільних відносин виступають держава і право.

Тому, досліджуючи роль контрольно-наглядової діяльності необхідно спеціально наголосити на тому, що завдяки ній забезпечується реалізація цілого ряду гранично важливих для нормального функціонування сучасної держави цілей.

По-перше, як було зазначено вище, в процесі контрольно-наглядової діяльності забезпечується ефективність правового регулювання в цілому. Ще такий визнаний в Україні фахівець в галузі державного управління і фактичний засновник цього напрямку досліджень у вітчизняній юридичній науці як В. Цветков, писав, що поняття ефективності управління ніколи не може бути редуковано до суто кількісних показників загального обсягу нормативно-правових актів, які регулюють ті чи інші суспільні відносини (варто нагадати, що відповідно до дефініції, яка була обґрунтована цим вченим, ефективність державного управління – це «результат досягнення поставленої соціальної мети за максимально можливою економією суспільної праці, тобто штучне злиття результатів і засобів»¹³). А вже процес державного управління ніколи не закінчується самим актом видання того чи іншого нормативно-правового акта, а включає в себе ще й подальший контроль за тим, як виконується даний акт, який ефект він має на суспільні відносини, що ним регулюються або впорядковуються. Подібна контрольна діяльність дозволяє максимально наблизити формальне право до реального право, чи точніше – до внутрішньої логіки генези і розвитку об'єктивних суспільних відносин.

По-друге, саме контрольно-наглядова діяльність постає центральним елементом в механізмі забезпечення законності в державі та суспільстві. В цьому сенсі державний контроль занизана з ним контрольно-наглядова діяльність часто описуються як основний засіб забезпечення законності в державному управлінні¹⁴. Про роль законності в функціонуванні сучасної держави вже неодноразово писа-

ли як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники. Наприклад, Л. Горбунова доводить, що законність – це основоположний конституційний принцип, який з погляду організації і функціонування державної влади означає чітке і всебічне визначення статусу органів державної влади і посадових осіб, в наявності міцних конституційних основ їхньої організації і діяльності¹⁵. Схожої позиції дотримуються М. Баглай та В. Туманов, які визначають законність як процес суворого додержання конституції та законів, а також інших правових актів усіма органами державної влади, місцевого самоврядування, посадовими особами і громадянами¹⁶. Для В. Погорілка зміст законності полягає у «чіткому і всебічному визначенні статусу органів державної влади і посадових осіб, в наявності міцних конституційних основ їхньої організації і діяльності»¹⁷. Однак зараз ми би воліли звернути увагу на дещо інший аспект. Справа в тому, що нині у переважній кількості фахових юридичних досліджень законність характеризується як один з фундаментальних принципів не тільки правової, але й демократичної держави¹⁸. В цьому плані можна навести позицію В. Самохвалова, який пише, що законність є своєрідним провідником права у реальність і забезпечує трансформацію правових норм і принципів в реальні суспільні відносини, без чого неможливий не тільки розвиток, але й сам факт постановня демократичної і правової держави¹⁹. Отже, забезпечення законності є обов'язковим напрямком діяльності сучасної держави, яка реалізується насамперед через таку правову форму як контрольно-наглядова діяльність.

По-третє, тісно пов'язаним із забезпеченням законності є ще одне важливе завдання контрольно-наглядової діяльності яким є підтримання належного рівня правопорядку та державної дисципліни. Більше того, завдяки контрольно-наглядовій діяльності відбувається відновлення порушеного правопорядку. Відповідно до свого доктринального визначення, правопорядок характеризується як такий правильно налагоджений стан всієї сукупності суспільних відносин, який передбачає закріплення справжнього демократичного правового статусу особи, неухильне втілення у життя демократичних прав і свобод особи, гарантованість від свавілля²⁰. Разом з тим, як слушно вказує Ю. Крисюк, правопорядок, як специфічне державно-правове явище, виникає й існує там і тоді, де і коли у ньому зацікавлена державна влада, позаяк саме влада встановлює і підтримує правовий порядок, охороняє від порушень, а в необхідних випадках і захищає, адже без цього неможлива реалізація державних завдань, здійснення сутності, форми та функцій влади²¹. Засобом встановлення і підтримки правопорядку виступає контрольно-наглядова діяльність держави, завдяки якій відбувається: а) виявлення порушень правопорядку та законності; б) відновлення правопорядку і законності.

Таким чином, спираючись на вищевикладене, можемо сформулювати наступне визначення контрольно-наглядової діяльності. *Контрольно-наглядова діяльність – це одна з основних форм правової діяльності держави, яка здійснюється державою шляхом видання контрольно-правових актів або рішень, що приймаються відповідними органами державної влади у межах передбачених конституцією і законами повноважень, і має на меті забезпечення перевірки відповідності дій суб'єктів та об'єктів правового регулювання чинному законодавству, сприяння утвердженню режиму законності і правопорядку.* Водночас, акцентуючи увагу на змісті цієї діяльності, можна сказати, що вона формується як комплекс цілеспрямованих заходів органів державної влади, їх підрозділів чи службових

осіб, які здійснюють державний контроль у межах повноважень, встановлених законодавством України, з метою упередження, виявлення та припинення правопорушень та підконтрольних об'єктах, а також забезпечення законності і державної дисципліни. При цьому самі контрольні заходи, на нашу думку, можуть бути визначені як сукупність способів та методів державного контролю, які застосовуються його суб'єктами в межах визначених законом повноважень. Суб'єктами контролю-наглядової діяльності є органи держави, його підрозділи чи службові особи, які відповідно до законодавства уповноважені на здійснення державного контролю і прийняття управлінських рішень щодо притягнення до відповідальності порушників законодавства. Основними принципами контролю-наглядової діяльності органів державної влади є законність, повнота державного контролю і нагляду, відшкодування спричинених збитків і невідворотна відповідальність винних осіб за допущені правопорушення. В частині організації контролю-наглядової діяльності необхідно зазначити такі фундаментальні принципи як: принцип неупередженості та об'єктивності державного контролю і нагляду, принцип узгодженості дій суб'єктів державного контролю, принцип функціональної, організаційної та персональної незалежності суб'єктів державного контролю від підконтрольних об'єктів.

Також важливо зауважити, що контролю-наглядова діяльність держави може реалізовуватись двома групами суб'єктів. З одного боку – це ті органи державної влади, для яких контрольна функція є пріоритетною і визначальною для їх діяльності. Ми маємо на увазі органи конституційного контролю, спеціальні органи парламентського контролю, окремі правоохоронні органи. Як приклад можна навести Державну контролю-ревізійну службу головним завданням якої є: здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності в міністерствах та інших органах виконавчої влади, в державних фондах, у бюджетних установах і у суб'єктах господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують (отримували в періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів та державних фондів або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно, виконання місцевих бюджетів, розроблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їм у подальшому. Також постійно діючим органом контролю, що утворюється парламентом і є підпорядкованим та підзвітним йому є Рахункова палата. Відповідно до Закону України «Про Рахункову палату», до її повноважень входить: організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету України, витрачанням бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів, за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням; здійснення контролю за утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргу України; контроль за фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля; контроль за дотриманням законності щодо надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам, міжнародним організаціям, передбачених у Державному бюджеті України; контроль за законністю та своєчасністю руху коштів Державного бюджету України та

коштів позабюджетних фондів в установах Національного банку України та уповноважених банках.

З іншого боку – це всі інші органи державної влади, які можуть здійснювати контрольні повноваження або реалізовувати контрольну функцію в процесі своєї основної діяльності. Так, наприклад, цілий ряд контрольних функцій може виконувати парламент або уряд. Скажімо в частині 2 статті 1 чинного Закону України «Про Кабінет Міністрів України» вказується, що Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. Також за основних завдань уряду поряд з такими визначальними як забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України, а також вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і гармонійного розвитку особистості, віднесено й спрямування та координацію роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю. Таким чином як вищий орган в системі виконавчої влади в Україні Кабінет Міністрів України реалізує контрольню-наглядову діяльність шляхом здійснення контролю за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування з питань виконання ними делегованих повноважень органів виконавчої влади.

Також досліджуючи контрольню-наглядову діяльність держави не можна оминути увагою й такий специфічний прояв цієї діяльності як конституційний контроль. Центральний елементом в функціонуванні системи конституційного контролю є органи конституційної юрисдикції. Зараз ми свідомо уникаємо дискусії щодо того, яку саме з гілок державної влади представляє Конституційний Суд України. Свого часу ця проблема була докладно висвітлена К. Бабенком, який проаналізував різні підходи до визначення місця конституційного суду в системі поділу державної влади в Україні²². Натомість слід звернути увагу на те, що об'єктом конституційного контролю виступають найважливіші суспільні відносини, які регулюються конституцією як Основним Законом держави і суспільства. Відповідно до чинного законодавства, завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. На виконання цього завдання Конституційний Суд України приймає рішення та дає висновки у справах щодо: 1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; 3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 та 151 Конституції України; 4) офіційного тлумачення Конституції та законів України. Таким чином, здійснюючи функції конституційного контролю, Конституційний Суд України гарантує дотримання конституційної законності всіма органами державної влади.

Узагальнюючи результати проведеного нами дослідження контрольню-наглядової діяльності, можемо сформулювати наступні висновки. По-перше, спираю-

чись на існуючі теоретичні підходи до визначення поняття контрольно-наглядової діяльності, можна стверджувати, що вона являє собою одну з основних форм правової діяльності держави, яка здійснюється державою шляхом видання контрольно-правових актів або рішень, що приймаються відповідними органами державної влади у межах передбачених конституцією і законами повноважень, і має на меті забезпечення перевірки відповідності дій суб'єктів та об'єктів правового регулювання чинному законодавству, сприяння утвердженню режиму законності і правопорядку. По-друге, важливість контрольно-наглядової діяльності в контексті функціонування системи державного управління зумовлюється тим, що завдяки ній створюються умови для реалізації правових норм у діяльності всіх сторін, які включені в процес правового регулювання суспільних відносин, забезпечується режим законності, правопорядок і державна дисципліна, а також створюються необхідні умови для ефективного функціонування державного механізму. По-третє, специфічною властивістю контрольно-наглядової діяльності є те, що її предметом можуть виступати інші правові форми діяльності держави. Це пояснюється тим, що будь-яка правова діяльність держави (незалежно від того, в якій саме формі вона реалізується) завжди відбувається у відповідності до визначеної в конституції і законах країни компетенції та повноважень органів державної влади. тому предметом контрольно-наглядової діяльності може бути й те, наскільки чітко та неухильно дотримуються норми законодавства в процесі установчої, правотворчої, правозастосовної, правоохоронної діяльності держави.

1. *Залобовська І.К.* Організаційно-правові засади державного контролю в Україні: Навч. посіб. – Одеса, 2003. – С. 12. 2. *Валадес Д.* Контроль над властью. – М., 2006. – С. 23. 3. *Дерець В.А.* Органи виконавчої влади України та управлінські відносини. – К., 2007. – С. 135. 4. *Лукаш О.Л.* Принцип законності та його значення для конституційного розвитку України // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: Матеріали VIII Всеукраїнської наук.-практ. конференції (26-27 квітня, 2007 р.). – Острог, 2007. – С. 25–27. 5. *Гринюк Р.Ф.* Поняття законності та її вплив на процес розбудови правової держави // Правничий часопис Донецького університету. – 2003. – № 1 (9). – С. 3–9. 6. *Бабенко К.А.* Проблеми взаємодії гілок державної влади в політико-правовій традиції класичного американського конституціоналізму // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2002. – Вип. 18. – С. 133–139. 7. *Чиркин В.Е.* Государственное управление. Элементарный курс. – М., 2002. – С. 249. 8. *Денисов С.А.* Формирование контрольной ветви государственной власти и ограничение коррупции // Государство и право. – 2002. – № 3. – С. 9. 9. *Тацій В.Я., Грошевий Ю.М.* Правові засоби охорони конституції // Вісник Академії правових наук України. – 1995. – № 3. – С. 35. 10. *Цвік М.В.* Конституційні проблеми розподілу властей (деякі загально-теоретичні аспекти) // Вісник Академії правових наук України. – 1993. – № 1. – С. 65. 11. *Шемичченко Ю.С.* Теоретичні засади реформування правової системи України // Правова держава: Щорічник наук. праць. – 1996. – Вип. 7. – С. 55. 12. *Селіванов В.М.* Право і влада суверенної України: методологічні аспекти: Монографія. – К., 2002. – С. 308–309. 13. *Цвєтков В.В.* Ефективність державного управління – найактуальніша теоретична і практична проблема сьогодення // Правова держава: Щорічник наукових праць. – К., 2002. – Вип. 13. – С. 223. 14. *Фіночко Ф.* Специфіка функцій управління // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 4 (47). – С. 176. 15. *Горбунова Л.М.* Конституційні засади забезпечення законності у нормотворчості // Право України. – 2004. – № 7. – С. 19. 16. *Баглай М.В., Туманов В.А.* Малая энциклопедия конституционного права. – М., 1998. – С. 143. 17. *Органи державної влади України / За ред. В.Ф. Погорілка.* – К., 2002. – С. 16. 18. *Сергейчук О. А.* Демократія і гарантії законності в державному управлінні з позицій науки адміністративного права // Демократія та пра-

во: проблеми взаємовпливу і взаємозалежності (Київ, 26 жовтня 2007 р.) / За ред. О.В. Скрипнюка. – Х., 2008. – С. 234–235. **19.** Самохвалов В.В. Принципи та вимоги законності як гарантії її справедливості // Держава і право: Зб. наук. праць. Юрид. і політ. науки. – К., 2001. – Вип. 12. – С. 31. **20.** Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. – К., 1997. – С. 211–212. **21.** Крисюк Ю. Соціальний і правовий порядок як реалізація ідеї права // Право України. – 2004. – № 8. – С. 26. **22.** Бабенко К.А. Актуальні питання визначення місця і повноважень конституційного суду в системі органів державної влади // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Одеса, 2003. – Вип. 16. – С. 527–536.